

LEJLA GAZIĆ
(Sarajevo)

ZNAČAJ IZDANJA ORIJENTALNOG INSTITUTA U IZUČAVANJU NAŠE KULTURNE BAŠTINE

Ključne riječi: kulturna baština, orijentalna filologija, stvaralaštvo na orijentalnim jezicima, historija Bosne, katalozi rukopisa, bibliografije.

Jedan od osnovnih zadataka Orientalnog instituta odmah po njegovom osnivanju, uz prikupljanje, sređivanje i obradu rukopisne i arhivske građe za opću i kulturnu historiju Balkana, bilo je i objavljivanje rezultata naučnoistraživačkog i stručnog rada u Institutu putem njegovih publikacija – časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju*, te edicijâ *Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia* i *Posebna izdanja*. Na tom planu je Orientalni institut tokom proteklih 60 godina uspio postati i ostati naučnoistraživačka institucija sa prepoznatljivim izdanjima koja su svojim sadržajem stekla visoko mjesto u oblasti orijentalistike u onom smislu u kojem se ona shvata u našim naučnim i stručnim krugovima, tj. proučavanja pisanog naslijeđa na orijentalnim jezicima, te opće i kulturne historije Bosne i Hercegovine i okolnih područja u periodu osmanske vladavine.

Kada je riječ o časopisu *Prilozi za orijentalnu filologiju*, treba napomenuti da je to časopis koji se može naći u bibliotekama širom Evrope, Azije, Afrike i Amerike, te da je, svakako zahvaljujući prepoznatom kvalitetu radova u oblasti koju sadržajem obuhvata, ovaj časopis referiran u on-line bazama podataka CEEOL u Evropi i EBSCO u Sjedinjenim Američkim Državama.

Časopis *Prilozi za orijentalnu filologiju* izlazi jedanput godišnje, tako da je u 60 godina postojanja Orientalnog instituta objavljeno 59 brojeva ovog časopisa. Po koncepciji, uspostavljenoj još od njegovog prvog broja, časopis prati naučnoistraživački i stručni rad Instituta, a

otvoren je za saradnju kolegicama i kolegama-orijentalistima i izvan Instituta, kako iz zemlje tako i iz inostranstva. Trebalo bi dosta prostora da se makar i u najkraćim crtama spomenu brojne teme koje su našle mjesta u ovom časopisu. Ipak, treba samo napomenuti da su *Prilozi za orijentalnu filologiju* do sada naučnoj i široj javnosti ponudili više stotina studija, radova, priloga, prijevoda, bibliografija, kritika, ocjena i prikaza knjiga, časopisa i skupova. Svi oni na svoj način osvjetljavaju brojna pitanja iz naše opće i kulturne historije, izučavanja arapskog, osmanskog turskog i perzijskog jezika i književnosti na tim jezicima, prvenstveno kroz prozno i poetsko stvaralaštvo Bošnjaka koji su u jednom dugom historijskom periodu Bosne u vrijeme osmanske vladavine pisali na jednom, dva ili sva tri spomenuta jezika. Svi radovi u časopisu imaju sažetak na nekom od evropskih jezika, najčešće na engleskom. Pojedini brojevi časopisa sadrže referate sa naučnih skupova koje je organizirao Orijentalni institut, kao što su: “Simpozij o arapsko-islamskoj kulturi”, održan u maju 1973.¹, “III Međunarodni simpozijum za predosmanske i osmanske studije”, održan u septembru 1978.², naučni skup “Književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima – rezultati i perspektive”, održan u februaru 1989.³, te naučni skup “Širenje islama i islamska kultura u bosanskom ejaletu”, održan u martu 1991.⁴

Dva tematska broja časopisa POF sadrže izbor već objavljenih radova u prijevodu na engleski – jedan posvećen radovima iz historije i diplomatike⁵, a drugi radovima iz kulturne historije Bosne i Hercegovine.⁶

Ako govorimo o izučavanju arhivske građe za historiju Bosne, ali i cijelog regiona, u časopisu *Prilozi za orijentalnu filologiju* objavljuvani su prijevodi dokumenata koji su na taj način postajali dostupni za dalja istraživanja i historičarima koji zbog nepoznavanja jezika nisu mogli koristiti originale.

S druge strane, kroz brojne studije, radove, prijevode i priloge koji se bave rukopisnim naslijeđem na orijentalnim jezicima, otkrivala su se do tada nepoznata imena među bošnjačkim stvaraocima na ovim jezicima, ali i nova djela tih autora iz raznih oblasti pisanog stvaralaštva, i u prozi i u poeziji.

¹ POF XXIV/1974, Sarajevo 1976.

² POF 30/1980, Sarajevo 1980.

³ POF 39/1989, Sarajevo 1990.

⁴ POF 41/1991, Sarajevo 1991.

⁵ POF 36/1986, Sarajevo 1987.

⁶ POF 50/2000, Sarajevo 2002.

Sadržaji dosadašnjih brojeva časopisa POF predstavljani su u pregledima izdanja Orijentalnog instituta koji su obuhvatali određene periode u radu Instituta i njegovoj izdavačkoj djelatnosti.⁷

O značaju izdanja iz serije *Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia* bit će riječi u drugom prilogu, uz napomenu da su sva ova izdanja također uvrštena u spomenute preglede izdanja Orijentalnog instituta.⁸

Posebno mjesto u izučavanju naše kulturne baštine i njenom predstavljanju naučnoj i široj javnosti pripada izdanjima Orijentalnog instituta objavljenim u seriji *Posebna izdanja*. U ovoj seriji su do sada objavljene 34 knjige. Raznovrsnost tema koje su njima obuhvaćene samo je jedan od pokazatelja raznovrsnosti istraživanja koja su bila u fokusu rada Orijentalnog instituta, ali sve one direktno ili indirektno obuhvataju i izučavanje naše kulturne baštine. Naprimjer, uz prijevod *Kur'ana* Besima Korkuta objavljen je kaligrafski ispis Husejna Bošnjaka iz 1755. godine⁹, a knjiga *Arapsko pismo* Teufika Muftića sadrži poglavlja o njegovom širenju i upotrebi u našim krajevima, te specifičnosti arebice kao posebnog oblika ispisivanja tekstova na bosanskom jeziku korištenjem arapskog pisma.¹⁰

Za istraživanja u oblasti orijentalne filologije nezaobilazan izvor su bibliografije. Izradom bibliografija iz ove oblasti u Institutu se dugo godina bavila Bisera Nurudinović, a kao rezultat njenih istraživanja na ovom polju, u okviru serije *Posebna izdanja* Orijentalnog instituta objavljene su tri knjige bibliografija koje su, zajedno, obuhvatile period od 1918. do 1965. godine.¹¹ One predstavljaju neiscrpan izvor informacija o knjigama ili radovima iz časopisa sa

⁷ Bisera Nurudinović, "Pregled izdanja Orijentalnog instituta sa bibliografijom radova u njima", *POF* XXV/1975, Sarajevo 1977., str. 57-111; Svetlana Milić, "Pregled izdanja Orijentalnog instituta sa bibliografijom radova u njima (1975-1985)", *POF* 37/1987, Sarajevo 1988., str. 221-240; Sabaheta Gačanin, "Pregled izdanja Orijentalnog instituta 1986.-1997. sa bibliografijom radova u POF-u 35-45", *POF* 46/1996, Sarajevo 1997., str. 151-173; Madžida Mašić, "Pregled izdanja Orijentalnog instituta 1998-2009 sa bibliografijom radova u POF-u 46-58", *POF* 59/2009., Sarajevo 2010., str. 227-263.

⁸ U navedenim bibliografijama su zasebno predstavljena izdanja iz serije *Monumenta Turcica*.

⁹ *Kur'an*, Preveo Besim Korkut. Posebna izdanja VII, Sarajevo 1977.

¹⁰ Teufik Muftić, *Arapsko pismo (razvoj, karakteristike, problematika)*. Posebna izdanja X, Sarajevo 1982.

¹¹ Bisera Nurudinović, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1945-1960*, Posebna izdanja VI, Sarajevo 1968.; Ista, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1961-1965*, Posebna izdanja IX, Sarajevo 1981.; Ista, *Bibliografija jugoslovenske orijentalistike 1918-1945*, Posebna izdanja XIII, Sarajevo 1986.

područja bivše Jugoslavije, posebno o onima koji se danas ne mogu naći na internetu.

Pored bibliografija, za istraživanja pisanog stvaralaštva na orijentalnim jezicima, a posebno stvaralaštva Bošnjaka, od izuzetne važnosti su katalozi rukopisa, kao prvorazredni izvori podataka o sačuvanim manuskriptima u kojima su i brojni bošnjački autori ili prepisivači stoljećima ostavljali svoje pisane tragove u raznim naučnim disciplinama. Orientalni institut je u seriji *Posebna izdanja* do sada objavio četiri knjige kataloga manuskripata. Dok katalog Vanče Boškova u kojem se obrađuju turski rukopisi iz franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini¹² i katalog sadašnje zbirke rukopisa Orientalnog instituta koji je obradila Lejla Gazić¹³ i danas nude istraživačima podatke o rukopisima iz navedenih zbirki, dotle su druge dvije knjige kataloga – jedan u kojem je perzijske rukopise iz zbirke Orientalnog instituta obradio Salih Trako¹⁴ i drugi u kojem su rukopise iz oblasti lijepe književnosti obradili Salih Trako i Lejla Gazić¹⁵ – danas samo podsjećanje na brojne manuskripte Orientalnog instituta koji su nestali u vatri tokom agresije 1992. godine. Oni su do tog vremena, zajedno sa rukopisima iz drugih zbirki, činili okosnicu istraživanja u Orientalnom institutu u Sarajevu, pa su tako predstavljali i izvore za nekoliko knjiga objavljenih u seriji *Posebna izdanja*, kao što je monografija o Fadil-paši Šerifoviću Fehima Nametka¹⁶, knjiga u kojoj je predstavljena prozna književnost u Bosni i Hercegovini na orijentalnim jezicima, autora Amira Ljubovića i Sulejmana Grozdanića¹⁷, zatim knjiga Amira Ljubovića o stvaralaštvu Bošnjaka na arapskom jeziku u oblasti logike¹⁸, knjiga Fehima Nametka posvećena bošnjačkim autorima u divanskoj književnosti¹⁹, ali i za

¹² Vančo Boškov, *Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini*, Posebna izdanja XV, Sarajevo 1988.

¹³ Lejla Gazić, *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Orientalnog instituta u Sarajevu*, Posebna izdanja XXX, Sarajevo 2009.

¹⁴ Salih Trako, *Katalog perzijskih rukopisa Orientalnog instituta u Sarajevu*, Posebna izdanja XII, Sarajevo 1986.

¹⁵ Salih Trako – Lejla Gazić, *Katalog rukopisa Orientalnog instituta – lijepa književnost*, Posebna izdanja XX, Sarajevo 1997.

¹⁶ Fehim Nametak, *Fadil-paša Šerifović, pjesnik i epigrafičar Bosne*, Posebna izdanja VIII, Sarajevo 1980.

¹⁷ Amir Ljubović – Sulejman Grozdanić, *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Posebna izdanja XVII, Sarajevo 1995.

¹⁸ Amir Ljubović, *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku*, Posebna izdanja XVIII, Sarajevo 1996.

¹⁹ Fehim Nametak, *Divanska književnost Bošnjaka*, Posebna izdanja XXI, Sarajevo 1997.

brojna druga djela objavljena bilo u Institutu bilo u drugim izdavačkim kućama. Za kasnija istraživanja su se koristili rukopisi iz drugih zbirki u zemlji i inostranstvu, pa je Orijentalni institut mogao nastaviti svoju misiju da kroz izdavačku djelatnost naučnoj i široj javnosti predstavi rezultate svog rada na izučavanju naše kulturne baštine. Na osnovu sadržaja tih rukopisa nastale su knjige Esada Durakovića o djelu o metafori Ahmeda sina Hasanova Bošnjaka²⁰, te Adnana Kadrića o *Muradnami Derviš-paše Bajezidagića*.²¹

Da i u drugim zemljama postoji interes naučnih krugova za bolje upoznavanje rezultata istraživanja u našoj orijentalistici, a putem prijevoda pojedinih knjiga objavljenih u ediciji *Posebna izdanja Orijentalnog instituta* u Sarajevu, pokazuju i prijevodi pojedinih knjiga iz ove serije. Tako je knjiga *Logička djela Bošnjaka na arapskom jeziku* prevedena na engleski jezik i objavljena 2008. godine u seriji *Islamic Philosophy, Theology and Science*, pod uredništvom Hansa Daibera i u izdanju renomirane izdavačke kuće Brill iz Leidena²², a knjiga *Prozna književnost Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima* prevedena na arapski jezik i objavljena u Kairu 2009. godine, uz opširan predgovor prevodioca Ğamāl al-Dīna Sayyid Muḥammada.²³ Prijevodima navedenih knjiga rezultati istraživanja u Orijentalnom institutu postali su dostupni za korištenje u naučnim krugovima s jedne strane engleskog, a s druge strane arapskog govornog područja.

Zanimljivo je spomenuti da su prve tri knjige koje su objavljene u ovoj seriji obrađivale arapske dokumente u Državnom arhivu u Dubrovniku, a priredio ih je i preveo Besim Korkut²⁴, nakon više desetljeća doživjele svoje ponovno objavljivanje, ovaj put u Kairu 2008. godine, a za ovo izdanje ih je kao jednu knjigu priredio i predgovor

²⁰ Esad Duraković, *Arapska stilistika u Bosni – Ahmed sin Hasanov Bošnjak o metafori*, Posebna izdanja XXIII, Sarajevo 2000.

²¹ Adnan Kadrić, *Objekt Ljubavi u tesavufskoj književnosti: Muradnama Derviš-paše Bajezidagića*, Posebna izdanja XXVIII, Sarajevo 2008.

²² *The Works in Logic by Bosniac Authors in Arabic*, by Amir Ljubović. *Islamic Philosophy, Theology and Science, Texts and Studies, Volume LXXVII*, Brill, Leiden – Boston 2008.

²³ ‘Āmir Lyūbūfītš wa Sulaymān Ğrūdānītš, *Al-’Adab al-naṭrī li al-Būsna wa al-Harsak bi al-luġāt al-šarqīyya*, al-Markaz al-qawmī li al-tarġama, al-Qāhira 2009.

²⁴ *Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku*, knjiga I, sveska 1, Dokumenti o odnosima Dubrovnika i Maroka, Priredio i preveo Besim Korkut, Posebna izdanja I, Sarajevo 1960; *Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku*, knjiga I, sveska 2, Dokumenti o odnosima Dubrovnika s Alžirom, Tripolisom i Egiptom Priredio i preveo Besim Korkut, Posebna izdanja II, Sarajevo 1961; *Arapski dokumenti u Državnom arhivu u Dubrovniku*, knjiga I, sveska 3, Osnivanje dubrovačkog konzulata u Aleksandriji, Priredio i preveo Besim Korkut, Posebna izdanja III, Sarajevo 1969.

na arapskom napisao Muḥammad al-Arnā'ūt²⁵. U knjizi je donesen i prijevod na arapski predgovora izdanja na bosanskom jeziku, te Korkutovih bilježaka uz arapski tekst dokumenata, a na kraju su dati faksimili svih dokumenata. Na taj način su dokumenti iz Dubrovačkog arhiva ponovno “vraćeni” u arapsko jezično područje, obogaćeni prijevodom na arapski jezik brojnih bilježaka i objašnjenja donesenih uz tekst dokumenata objavljen u seriji *Posebna izdanja*.

Jedna od knjiga iz serije *Posebna izdanja* koja i danas izaziva interesovanje u naučnim krugovima koji se bave tesavvufom – islamskim misticizmom, svakako je knjiga Džemala Čehajića posvećena historijatu derviških redova u Bosni i Hercegovini i okolnim zemljama.²⁶ Iako objavljena prije 25 godina i na osnovu tada dostupnih izvora i literature, ova knjiga danas predstavlja solidnu osnovu na kojoj bi se mogla dograditi kasnija naučna saznanja o ovoj problematici i na taj način bolje osvijetliti ovo zanimljivo pitanje.

A kako je tesavvuf svojim specifičnim pogledom na svijet i utjecao na književno stvaralaštvo, u prevođenju i tumačenju divanske poezije prožete duhom tesavvufa potrebno je upoznati karakterističnu leksiku i simboliku koju pojedini likovi, termini ili fraze nose u svom značenju. Na tom planu je izrađen i rječnik termina iz divanske i tesavvufske poezije koji predstavlja koristan priručnik za ovaj vid istraživanja kulturne baštine Bošnjaka na osmanskome turskom jeziku.²⁷

Kad se govori o orijentalnoj filologiji i njenom razvoju u Bosni i Hercegovini, nezaobilazno je ime Safvet-bega Bašagića, pionira bosanskohercegovačke orijentalistike i utemeljitelja naučnog pristupa ovim istraživanjima kod nas, pa je knjiga Lejle Gazić posvećena Bašagićevom radu u toj oblasti.²⁸

S druge strane, kad se govori o Sarajevu i njegovom historijatu, nezaobilazno je ime bosanskog namjesnika Gazi Husrev-bega, jedne od najzaslužnijih ličnosti za urbani razvoj Sarajeva u 16. stoljeću, o čemu govori monografija Behije Zlatar *Gazi Husrev-beg*.²⁹ Ova monografija donosi podatke o porodičnim vezama Gazi Husrev-bega sa osmanskim

²⁵ *Al-Waṭā'iq al-'arabiyya fī Dār al-mahfūzāt bi madīnati Dūbrūfīnīk*, Basīm Qurqūt. A'adda aṭ-ṭab'a al-'arabiyya wa qaddama lahā Muḥammad al-Arnā'ūt, Al-Maḡlis al-a'lā li aṭ-ṭaqāfa, al-Qāhira 2008.

²⁶ Džemal Čehajić, *Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*. Posebna izdanja XIV, Sarajevo 1986.

²⁷ Fehim Nametak, *Pojmovnik divanske i tesavvufske književnosti*. Posebna izdanja XXVII, Sarajevo 2007.

²⁸ Lejla Gazić, *Naučno i stručno djelo dr. Safvet-bega Bašagića*. Posebna izdanja XXXIII, Sarajevo 2010.

²⁹ Behija Zlatar, *Gazi Husrev-beg*. Posebna izdanja XXXII, Sarajevo 2010.

dvorom, njegovoj vojnoj i političkoj karijeri, brojnim zadužbinama i sredstvima za njihovo održavanje, te službenicima njegovog vakufa, uz faksimile originalnih dokumenata kao potkrjepu iznesenih podataka.

Neka od važnih pitanja i događaja iz kasnije historije Bosne, kao što su administrativno uređenje Bosanskog ejaleta od kraja 18. stoljeća do kraja osmanske vladavine, te pokret za autonomiju Husein-kapetana Gradaševića 30-ih godina 19. stoljeća obrađuju knjige Ahmeda Aličića, također objavljene u ovoj seriji.³⁰

Na kraju, treba napomenuti da cilj ovog priloga nije da se predstavi ukupna izdavačka djelatnost Orijentalnog instituta niti serije *Posebna izdanja* iz koje je veći dio izdanja ovdje spomenut, nego da ukaže samo na neka djela koja su svojim sadržajem osvijetlila određene teme, pitanja, događaje ili ličnosti i njihov značaj u izučavanju naše kulturne baštine.

ZNAČAJ IZDANJA ORIJENTALNOG INSTITUTA U IZUČAVANJU NAŠE KULTURNE BAŠTINE

Sažetak

U prilogu se govori o izdanjima Orijentalnog instituta i njihovom značaju u izučavanju naše kulturne baštine, kao jednom od važnih zadataka u radu ove naučnoistraživačke institucije tokom dosadašnjih 60 godina njenog postojanja i rada. Putem publikacija Orijentalnog instituta – časopisa *Prilozi za orijentalnu filologiju* te edicijâ *Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia* i *Posebna izdanja* naučnoj i široj javnosti se predstavljaju rezultati naučnoistraživačkog rada u Institutu.

Sa objavljenih 59 brojeva časopisa POF, 12 knjiga u seriji *Monumenta Turcica* i 34 knjige u seriji *Posebna izdanja*, Orijentalni institut spada u red istaknutih naučnoistraživačkih institucija u oblasti orijentalistike u onom smislu u kojem se ona shvata u našim naučnim i stručnim krugovima, tj. proučavanja pisanog naslijeđa na orijentalnim jezicima, te opće i kulturne historije Bosne i Hercegovine i okolnih područja u periodu osmanske vladavine.

Pojedine knjige iz serije *Posebna izdanja* su objavljene i u prijevodima na engleskom ili arapskom jeziku i na taj način su rezultati istraživanja u Orijentalnom institutu postali dostupni za korištenje u naučnim krugovima s jedne strane engleskog, a s druge strane arapskog govornog područja.

³⁰ Ahmed S. Aličić, *Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789. do 1878. godine*. Posebna izdanja XI, Sarajevo 1983.; Isti, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*. Posebna izdanja XIX, Sarajevo 1996.

THE IMPORTANCE OF PUBLICATIONS
OF THE INSTITUTE FOR ORIENTAL STUDIES
IN THE STUDY OF OUR CULTURAL HERITAGE

Summary

This paper deals with publications of the Institute for Oriental Studies in Sarajevo and their importance in the study of our cultural heritage as one of the tasks of this scientific and research institution in 60 years of its existence and work. With the publications of the Institute for Oriental Studies – the journal *Prilozi za orijentalnu filologiju* (POF) and editions *Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia* and *Posebna izdanja* – the results of the scientific and research work have been presented to the academic and general public.

With 59 published issues of the journal POF, 12 books in the *Monumenta Turcica* series and 34 books in *Posebna izdanja* series, the Institute for Oriental Studies belongs to the prominent scientific and research institutions in the field of Oriental Studies in a way that corresponds to our academic and specialized circles, that is, in the study of the written heritage in Oriental languages and the general and cultural history of Bosnia and Herzegovina and surrounding regions during the Ottoman rule.

Certain books from the *Posebna izdanja* series were published in translations to English or Arabic and thus the results of the research became available to use in academic circles both in the English and Arabic language areas.

Key words: cultural heritage, history of Bosnia, Oriental philology, works in Oriental languages, catalogues of manuscripts, bibliographies.